

Kadının Güçlenmesine Etki Eden Kriterler Üzerinden Politika Önceliklendirmeye Yönelik Nicel Bir Yaklaşım

A Quantitative Approach to Policy Prioritization through the Criteria Affecting Women's Empowerment

 Sinem YILDIRIMALP*

 Gökçe CANDAN†

Makale Geliş Tarihi / Received : 29.11.2021
Makale Kabul Tarihi / Accepted : 29.12.2021

Araştırma Makalesi
Research Article

Öz

Toplumsal cinsiyet ve kalkınma yaklaşımları çerçevesinde tartışılan kadının güçlenmesi, bireysel ve kolektif mücadeleyi gerekli kılan bir alanı oluşturmaktadır. Ancak ulusal hükümetlerce uygulanacak politikalar güçlenme sürecinin temelini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, kadın güçlenmesini sağlayacak politikalarda öncelik belirlenerek, öneri sunmak amaçlanmaktadır. Çalışmada, kavramsal boyutuyla kadın güçlenmesi tartışıldıktan sonra Türkiye’de kadın güçlenmesine yönelik politika eksenini verilmektedir. Uygulama kısmında çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan SWARA kullanılmakta ve nicel bir araştırma gerçekleştirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: *Kadının Güçlenmesi, Çok Kriterli Karar Verme, SWARA Yöntemi*

Abstract

The empowerment of women, discussed within the framework of gender and development approaches, constitutes an area that requires individual and collective struggle. However, the policies to be implemented by national governments form the basis of the empowerment process. This study, it is aimed to provide suggestions by determining the priority in policies that will ensure women's empowerment. After discussing women's empowerment with its conceptual dimension in the study, the policy axis for women's empowerment in Turkey is given. In the application part, SWARA, one of the multi-criteria decision-making methods, is used, and quantitative research is carried out.

Keywords: *Women Empowerment, Multi Criteria Decision Making, SWARA Method*

Extended Abstract

The empowerment of women, discussed within the framework of gender and development approaches, constitutes an area that requires individual and collective struggle. The issue of women's empowerment is among the concepts frequently used in national and international conventions, policy, and action documents today. It focuses on women's empowerment, transforming the conditions that make women powerless and removing barriers. Women's empowerment refers to a process that starts at the individual level but will also provide benefits at the social level. In this process, it aims to ensure women's autonomy by increasing their capabilities and making their presence visible in all areas of social life. Although the framework and policies regarding the women's empowerment process have been determined in the national

*Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Esentepe Kampüsü 54187 Sakarya - Türkiye, ssac@sakarya.edu.tr

†Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Esentepe Kampüsü 54187 Sakarya - Türkiye, gcandan@sakarya.edu.tr

E-ISSN: 2651-4036 / © 2017-2021 Journal of Management and Labour. This is an open access article.

Önerilen Atıf Biçimi / Recommended Citation: Yıldırım, S & Candan, G. (2021). Kadının Güçlenmesine Etki Eden Kriterler Üzerinden Politika Önceliklendirmeye Yönelik Nicel Bir Yaklaşım. *Yönetim ve Çalışma Dergisi*. 5(2), 119-136.

and international arena, it is observed that the priority area among these policies cannot be determined. Policies to be implemented by national governments form the basis of the empowerment process. It is known that regulations in the international arena, such as the prohibition of discrimination and equality for women's empowerment in Turkey, are accepted and brought into legal fields, and various institutional mechanisms have been established. The empowerment/empowerment of women is also included in development plans and strategic plans. In this context, the ASPB General Directorate on the Status of Women, Women's Empowerment Strategy Document, and Action Plan (2018-2023) is considered an essential tool while creating an action plan for women's empowerment. In the Women's Empowerment Strategy Document and Action Plan, five primary policy areas for women's empowerment were determined, namely "education, economy, health, participation in decision-making mechanisms and media." When the literature is examined, it is observed that a limited number of studies in Turkey directly focus on women's empowerment. However, it is noteworthy that these studies generally consist of conceptual and descriptive studies, as in women's studies, and that no study directly prioritizes policies related to women's empowerment. The scope of women's empowerment is quite broad, and the dimensions and components of women's empowerment consist of intertwined and influencing relationships that create difficulties in determining the priority tools and policies in this area. This study aims to determine the priority and offer suggestions in policies that will ensure women's empowerment in Turkey. For this purpose, quantitative research was carried out using SWARA, one of the multi-criteria decision-making methods. In addition, no research based on the multi-criteria decision-making method has been found in the literature. It is aimed that this study will contribute to the field by filling these gaps in the literature. Multi-criteria decision-making methods: One of the quantitative decision methods in which selection and ranking methods with more than one alternative are used. SWARA; It is a new method that has started to be widely preferred because it is not difficult for the decision-maker while evaluating, and the process steps do not contain much complexity. It is seen that the SWARA method is used in decision-making studies in various subjects and fields. In this study, the criteria affecting women's empowerment were evaluated by taking the opinions of eight expert decision-makers. These decision-makers; three of them work as managers in the private sector, four are academicians, and one works as managers in the public sector. As the first step of the application, the experts were asked to rank the criteria from the most important to the least important. Based on the rankings obtained in the next step, the experts made scores with the weight of the most critical criterion being 1. The later stages of the SWARA method belong to the criteria calculated based on these score values; mean significance, comparative significance, coefficient, and adjusted weight values were calculated. As a result of the evaluation of decision-making experts, education was determined as a priority policy area. In order of priority, other areas are listed as economy, participation in decision-making mechanisms, media, and health. Empowering women through education policies will make an essential contribution to their empowerment in other areas of social life. In line with the goal of "ensuring everyone receives basic education," which is regulated in international and national legislation, first of all, the barriers to women's and girls' access to education should be removed, and the schooling rate should be increased. The quality and content of the education system should be addressed in terms of women's empowerment and the removal of barriers to education, and the improvement in education indicators. Digitalization should be used as a facilitating tool for women's access to education by providing technological opportunities and supports. Gaining knowledge and skills through lifelong learning activities for women is also an important educational activity that provides empowerment. Education does not mean an acquisition process that only works in educational institutions. For this reason, it is necessary to evaluate the socio-cultural structure and the dynamics that shape the working life in the process of women's empowerment. Gender equality training is as necessary as the regulations to ensure gender equality in working life. Unions, one of the leading actors of working life, need to play a more active role in women's empowerment with the training they

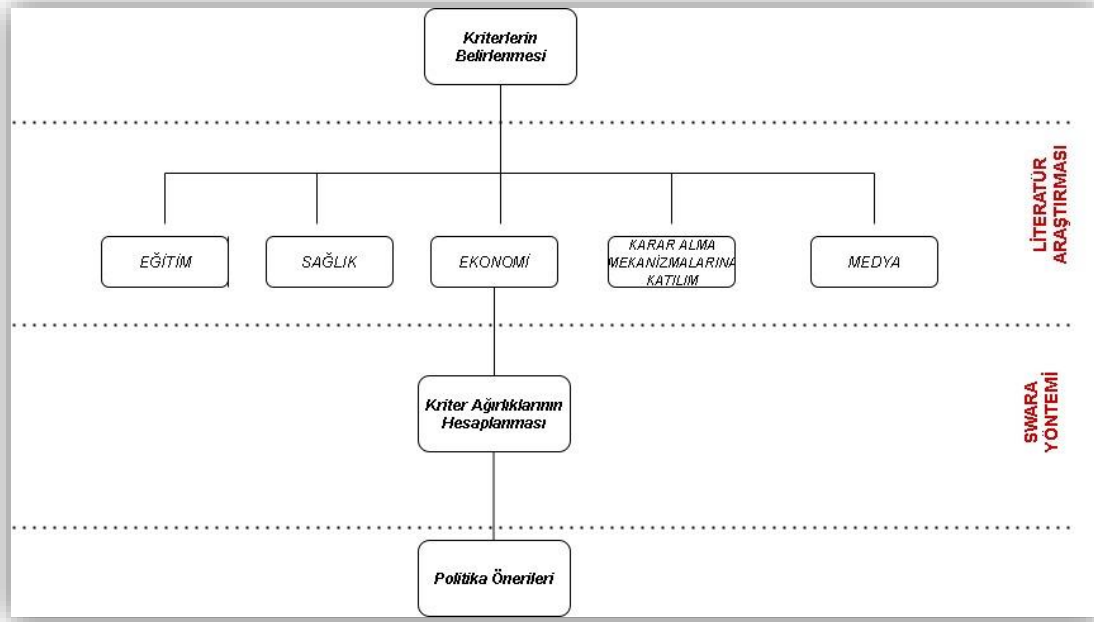
will provide to all their members, especially their female members. Non-governmental organizations have essential contributions to education in the empowerment of women. The training provided by non-governmental organizations, especially in rural areas, is essential for the empowerment of women living in these regions. Non-governmental organizations should be actively supported and encouraged to provide financial resources for projects aimed at women's empowerment. Education plays a critical role that directly affects other policy areas to ensure women's empowerment. Education is also the first to be emphasized in policies for health, economy, participation in decision-making mechanisms, and the media. From this point of view, it is necessary to operate the social dialogue mechanism effectively in the stages of solving the problems related to education, planning and understanding of education that will empower women, and determining and implementing policies. In addition, gender equality should be reflected in all policy areas to ensure women's empowerment. The principles and regulations regarding equal treatment in the laws should be transferred to practical life.

Giriş

Kadınların kalkınma planlarında bir kategori olarak yer almalarıyla birlikte önem kazanan kadının güçlenmesi konusu, günümüzde ulusal ve uluslararası alanda, sözleşmelerde, politika ve eylem belgelerinde sık kullanılan kavramlar arasında bulunmaktadır. Özellikle Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (DB), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi uluslararası kuruluşların kadına yönelik başat söylemleri ve metinleri arasında güçlenme kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Ağırlıklı olarak toplumsal cinsiyet eşitliği ve kalkınma açısından tartışılan kadın güçlenmesi, kadınları güçsüz kılan şartların dönüşümü ve engelleri kaldırmaya odaklanmaktadır. Bireysel seviyede başlayan ancak toplumsal seviyede de faydalar sağlayacak olan kadın güçlenmesi bir süreci ifade etmektedir. Bu süreçte kadınların yapabilirliklerini artırarak özerkliklerini sağlamak ve aktif olarak toplumsal yaşamın her alanında varlığını görünür kılmak hedeflenmektedir. Ulusal ve uluslararası alanda kadınların güçlenmesi sürecine ilişkin çerçeve ve politikalar belirlenmekle birlikte bu politikalar arasında öncelik alanının net şekilde belirlenemediği izlenmektedir. Bu çalışmada, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Kadın Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı³'nda (2018-2023) verilen beş temel politika alanı esas alınarak, Türkiye'de kadının güçlenmesine yönelik politika önceliğinin belirlenmesi ve öncelikli alana ilişkin politika önerilerinde bulunmak amaçlanmaktadır. Bu amaçtan hareketle, çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan SWARA kullanılarak nicel bir araştırma gerçekleştirilmekte ve kadın güçlenmesine etki eden kriterler değerlendirilmektedir. 8 uzman karar vericinin görüşünün alındığı çalışmanın aşamaları Şekil 1'de verilmektedir. Literatürde, gerek kadının güçlenmesinde politika önceliklendirmeyi içeren gerekse çok kriterli karar verme yöntemine dayanan bir araştırmanın bulunmaması sebebiyle, çalışmanın kadın çalışmaları literatürüne katkı sağlaması hedeflenmektedir.

¹ 3.06.2011 tarihli Bakanlar Kurulu ve 633 sayılı KHK ile "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı" kurulmuştur. 2018 yılında Bakanlığın adı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak değiştirilmiş, 2021 yılında yapılan değişiklikle Bakanlığın ismi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı haline gelmiştir. Eylem Planı'nın belirlendiği tarih esas alınarak Bakanlığın adı metin içinde değiştirilmemiştir.

Şekil 1: Çalışmanın Aşamaları

1. Kadının Güçlenmesi ve Türkiye’de Kadının Güçlenmesine Yönelik Politika Eksenleri

Çalışmanın bu kısmında Güçlenme, Kadının Güçlenmesi /Güçlendirilmesi, Kadının Güçlenmesine İlişkin Bileşenler, Araçlar ve Politikalar ve Türkiye’de Kadının Güçlenmesine Yönelik Politika Eksenleri konuları detaylı olarak ele alınacaktır.

1.1. Güçlenme

Disiplinler arası kullanılan ve üzerinde uzlaşma bulunmayan bir kavram olan “güçlenme”, son yıllarda özellikle uluslararası kuruluşların kalkınma odaklı yaklaşımları çerçevesinde ele alınmaktadır. Literatürde farklı boyut ve farklı vurgularla tanımlanan güçlenme kavramı temelde bir güçsüzlük durumuna (Kabeer, 1999) dikkati çekmekte ve bu bağlamda kavramı tanımlamaya yönelik açıklamalarda ağırlıklı olarak A. Sen’in bireyin potansiyelini gerçekleştirebilmesini ifade eden yapabilirlik yaklaşımının temel alındığı görülmektedir. Buna göre Kabeer (2001) güçlenmeyi “bireyin stratejik yaşam tercihlerinde bulunabilmesini sağlayacak yapabilirliklerini genişletme” olarak tanımlarken, güç ve tercih kavramlarının güçlenme için sahip olduğu merkezi konuma da vurguda bulunmaktadır. Bireyin kendi yaşamı ve kaynakları üzerinde kontrol sahibi olabilmesinin güçlenme için önemine işaret eden Malhotra vd. (2002) güçlenmeyi, “farklı birey ve sosyal grupların, kendilerini etkileyen kurumları etkileyebilecek varlık ve yeteneklerini geliştirebilmesi” olarak tanımlamaktadır. Sell ve Minot (2018) da bireyin kendi yaşamına ilişkin karar alabilme ve kontrol sahibi olabilme gücünü vurgulayarak, güçlenmeyi “yapabilirlikleri içeren kaynaklara ve vekaletle sahip olabilmek” şeklinde izah etmektedir.

Güçlenmeye ilişkin kavram ve yaklaşımlar değerlendirildiğinde, güçlenmenin bir süreci ifade ettiği görülmektedir. Bhat (2015) güçlenmeyi, bireyin tam potansiyeline ulaşma, siyasi ve sosyal katılımları iyileştirme ve kendi kabiliyetlerini fark edebilme süreci olarak tanımlarken, bireyin özerkliğine ve kendi yaşamı, kaderi üzerinde kontrol sahibi olmasına yer vermektedir. Tam bu noktada özerklik kavramının da güçlenme için anahtar kavramlardan biri olduğu görülmektedir. Özerklik, kişinin baskı altında kalmadan kendi yaşamını oluşturabilmesi ve kendi kendini yönetebilmesi olarak tanımlanmaktadır. Kendi değerlerini, inançlarını ve yaşam

hedeflerini koruyan özerk birey, kendine ve yaşamına uygun olarak özgür eylemlerde ve seçimlerde bulunabilecektir. Dolayısıyla güçlenme, kendi iyi yaşamını gerçekleştirmek isteyen özerk bireyin, bu isteğini gerçekleştirebilmesi için gerekli koşulların sağlanması ve geliştirilmesi süreci olarak izah edilebilir (Karaçay vd. 2014: 16-17). Kabeer (1999) ve Malhotra vd (2002) da güçlenme sürecinde bireyin özerkliği/bağımsızlığı ve bu özerkliği yaşam tercihlerinde deneyimleme yeteneğine, bireyin kaynaklarını, eylemliliğini ve kazanımlarını şekillendirmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Öte yandan güçlenme süreci, bireyin başka bireylerle ve sosyal gruplarla temasına ve iletişimine bağlı olarak gelişen, kolektif girişimi de içeren bir süreçtir. Buna göre güçlenme bireysel gelişim, değişim ve kolektif eylemliliği birlikte var eden bir yapı arz etmektedir (Mason and Smith, 2003).

Güçlenme kavramına ilişkin tanımlar ve değerlendirmelerde, bireyin yaşamı ve kararları üzerinde kontrol sahibi olması; özerklik/bağımsızlık ve hane halkı kararlarına katılımı; bireysel gelişim ve değişim için yapabilirliğe sahip olma ve kolektif eylemliliğe yönelik yapabilirliğe sahip olma şeklinde ortak dört başlık bulunmaktadır (Karaçay vd. 2014: 19).

1.2.Kadının Güçlenmesi / Güçlendirilmesi

Güçlenme kavramı dezavantajlı bir grup olan kadınlar açısından da önemli ve tartışılan kavramlar arasında yer almaktadır. Yaşamın her alanında kadınların benliklerini ve güçlerini gerçekleştirmelerini sağlayan, ekonomik, sosyal, politik ve yasal boyutları olan bir süreci (Farah, 2006; Malhotra vd. 2002) ifade eden kadının güçlenmesi, psikolojik ve bilişsel boyutları da içererek çok boyutlu ve dinamik bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. ASPB Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018) kadının güçlenmesini, “kadınların kendi hayatları üzerinde güç ve kontrol sahibi olmalarını ve stratejik seçimler yapma yeteneklerini kazanmaları süreci” olarak tanımlamaktadır. Bu kapsamda kadının güçlenmesine yönelik tanımlarda özellikle, kadınların ekonomik, sosyal, siyasal yaşamda desteklenmeleri, görünür hale gelmeleri ve etkin roller üstlenmeleri vurgulanmaktadır (Yıldız, 2020: 226).

Radikal feministler tarafından geliştirilen kadının güçlenmesi kavramı, başta toplumsal ve ekonomik olmak üzere pek çok alanda değişimi öncelerken, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada da önemli bir rol üstlenmektedir. Zira öznesi kadın olan güçlenme sürecinde, kadınların özerkliklerini sağlayabilmeleri, yaşam tercihlerini belirleyebilmeleri, içinde yaşadıkları toplumsal yapıdan bağımsız düşünülemez. Toplumsal yapıdaki güç ilişkileri, kadının bireysel ve kolektif güçlenmesinde önem arz etmektedir (Pradhan, 2003; Malhotra vd., 2002). Ayrımcılık, eşitsizlik, sosyal dışlanma, yoksulluk gibi sorunları en fazla yaşayan kesimi oluşturan kadınlar, güçlenme sürecinde kendilerini baskılayan, ötekileştiren, ikincil konumda değerlendiren yapıya karşı bilgi sahibi olarak, toplumdaki güç dengesizlikleri ile mücadele etmektedir. Kadın güçlenmesinde, kaynaklar, eylemlilik ve kazanım dışında önemli bir göstergenin de kadınların kamusal alandaki varlığı ve hareketliliği olduğunu belirten Kabeer (1999), kamusal ve özel alan ayrımını toplumsal cinsiyet ekseninde ele almaktadır. Buna göre kadınlar, kamusal ve özel alanda, toplumsal cinsiyet kalıplarına dayalı, sosyal olarak tanımlanmış sınırlamalar ve kısıtlamalarla karşılaşmaktadırlar (Kabber, 2001). Dolayısıyla kadının güçlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında da çok önemli bir aşama olarak görülmektedir (Murphy Graham, 2010).

Literatürde kadınların kaynaklara erişimi kadar bu kaynakları bireysel ve kolektif olarak kullanabilme gücüne sahip olmalarının önemine de yer verilmektedir. Sanrı (2020: 118-119), ekonomik, sosyal ve politik kaynakların kadının güçlenmesi için gerekli olduğunu ancak bu kaynakları kendi yararına kullanma gücüne sahip olmadıkça kaynakların güçlenme için tek başına yeterli olamayacağını ifade etmektedir. Malhotra vd. (2002: 8-9) da kaynakların ve kazanımların, güçlenmeyi kolaylaştırıcı koşullar ve sonuçlar olarak işlev gördüğünü belirtmekte ancak eylemliliğin güçlenmenin temeli olduğunu vurgulamaktadır.

Kapsamı oldukça geniş ve farklı boyutların birbiriyle ilişki içinde olduğu bir süreci ifade eden kadının güçlenmesi/güçlendirilmesine yönelik tanımların ortak yönünü, kadınların kendi yaşamlarının kontrolüne sahip olabilmesi ve farkındalıkların artırılması oluşturmaktadır (Sanrı, 2020: 119).

Tarihsel süreç içerisinde “Kalkınmada Kadın”, “Kadın ve Kalkınma” ve “Toplumsal Cinsiyet ve Kadın” olmak üzere üç temel yaklaşımın birbirini takip ettiği görülmektedir (Karaçay vd, 2014; Toksöz, 2012). 1990’lı yıllar itibariyle ise kadının güçlenmesi ağırlıklı olarak post-neoliberal kalkınma paradigması ekseninde tartışılmaya başlamıştır. Kadının güçlenmesi, kalkınma odaklı tartışmaların ve hedeflerin yeni döneme hâkim olmasıyla yükselen bir kavram haline gelirken Dünya Bankası (DB), Birleşmiş Milletler (BM) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi uluslararası kuruluşların gündemini oluşturmuştur. Kalkınmada kadının rolünün tartışılmaya başlanmasıyla güçlenme, toplumsal cinsiyete duyarlılık, farkındalık gibi konular öne çıkarken, sürdürülebilir kalkınma programlarının da kadının güçlenmesini hedef alan ilgi düzeyine yükseldiği izlenmektedir. Dolayısıyla kadının güçlenmesine yönelik çalışmaların, kalkınma plan ve programlarında kadınların bir kategori oluşturmasıyla artış gösterdiği ve içeriğinin farklılaştığı izlenmektedir. Yeni ekonomik düzen içinde Dünya Bankası, kadınların kalkınması ve yoksullukla mücadele için güçlenmeyi ihtiyaç olarak görerek, kadınların etkinlik ve üretkenliklerini artırmak istemiştir. Eğitim ve istihdamı da kadının güçlenmesinin araçları olarak belirlemiştir (Toksöz, 2012: 75). Bu doğrultuda 2000-2001 Dünya Kalkınma Raporu itibariyle tüm raporlarda güçlenme temel kavramlardan biri olarak kullanılmaktadır (Karaçay vd. 2014: 22).

Dünya Bankası yaklaşımının izlerini gördüğümüz Birleşmiş Milletler ‘in de kadın güçlenmesine ilişkin hedefleri olduğu bilinmektedir. 2000 yılında 2015’e kadar gerçekleştirilmesi hedeflenen BM Binyıl (Milenyum) Kalkınma Hedefleri arasında “kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve kadınların konumunun güçlendirilmesi” hedefine yer verilmektedir. Kadınların toplumsal yaşamdaki yerinin güçlendirilmesi, ilk ve ortaöğretimde öğrenci eşitsizliklerinin giderilmesi ise bu hedefi gerçekleştirme kapsamındaki alt hedefleri oluşturmaktadır. BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları arasında da cinsiyet eşitliği başlığı (5. Amaç) altında kadın güçlenmesine yer verildiği izlenmektedir. Cinsiyet eşitliği başlığı altında; ayrımcılık, şiddet, karar alma süreçlerine katılım, ekonomik kaynaklar konusunda eşit haklara sahip olma gibi konulara yer verilirken, kadın güçlenmesini destekleyecek bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımının artırılması ve kız çocuklarının güçlendirilmesine yönelik sağlam politika, uygulanabilir mevzuatın kabulü gibi konular da bulunmaktadır (UN, 2015).

2010’da yürürlüğe giren BM Kadınların Güçlendirilmesi Prensipleri (WEP’s) ise Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlenmesi Birimi olan BM Kadın ve BM Küresel İlkeler Sözleşmesi işbirliğinde hazırlanan 7 maddeden oluşmaktadır. Çalışma hayatında, piyasalarda ve toplum genelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla şirketlere temel prensipler içinde öneriler sunan belgede; “işyerlerinde cinsiyet eşitliğinin sağlanması, tüm çalışanlara adil davranma, ayrımcılık yasağı, kadınların eğitim, mesleki ve profesyonel gelişim hususlarında teşvik edilmesi, cinsiyet ayrımı yapılmadan çalışanların sağlık, güvenlik ve refahlarının sağlanması” gibi konulara yer verilmektedir. Kadının güçlenmesi sürecinde önem arz eden bu prensipler arasında “kadınların güçlenmesi için girişimci gelişimi, tedarik zinciri ve pazarlama süreçlerine ilişkin yöntemlerin uygulanması ve yürütülmesinin sağlanması” hususuna da yer verilmektedir (UN, 2017). Dolayısıyla kadının güçlenmesi sürecinde, kadının işgücü piyasasına aktif katılımını ve kadın girişimciliğini öncelleyen politikalara ağırlık verildiği görülmektedir.

DB ve BM dışında ILO, Avrupa Konseyi ve AB kapsamında da kadınların güçlenmesi / güçlendirilmesine yönelik düzenlemeler; cinsiyet eşitliği, cinsiyete dayalı ayrımcılık yasağı, ekonomik ve toplumsal yaşamda eşit fırsatlar, kadınların sosyo-ekonomik haklarının korunması, kadın sağlığı ve eğitimi, sosyal güvenlik gibi konular çerçevesinde ele alınmaktadır

(Yıldız, 2020). Bu doğrultuda ulusal ve uluslararası kurumlarca kadın güçlenmesinin “öz değer duygusu geliştirme; seçim yapma becerisine sahip olma ve tercih yapma hakkı; fırsatlara ve kaynaklara erişim hakkı; kendi hayatını kontrol etme gücüne sahip olma hakkı; ulusal ve uluslararası düzeyde daha adil bir toplumsal ve ekonomik düzen oluşturmak için toplumsal değişimin yönünü etkileme becerileri, toplumsal cinsiyet ilişkileri hakkında bilgi, anlayış kazanma” gibi temel unsurlardan oluştuğuna dikkat çekilmektedir (ASPB, 2018; UNIFEM, 2000).

Uluslararası ve ulusal düzenlemeler, Malhotra vd. (2002)’nin kadın güçlenmesinin uluslararası politika süreçlerinde ve ulusal düzeyde yasal reformlar, siyasal katılım ve ekonomik güvenliğin sağlanmasına yönelik düzenlemelerdeki başarılarla eşit değerlendirildiği yönündeki görüşünü doğrular nitelik taşımaktadır.

1.3.Kadının Güçlenmesine İlişkin Bileşenler, Araçlar ve Politikalar

Kadınların güçlenmesi / güçlendirilmesi konusu günümüzde ulusal ve uluslararası kurumların gündeminde yer alan ve çeşitli yaklaşımların geliştirildiği bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın güçlenmesine yönelik çalışmalar incelendiğinde ise 1990’lı yıllar itibariyle ağırlıklı olarak kalkınma odaklı yaklaşımlar bulunmakla birlikte farklı stratejilere ve politikalara da yer verildiği izlenmektedir. Buna göre kalkınma söylemli çalışmalarda girişimcilik ve kendine güven gibi “bireysel güçlenmeyi” sağlayacak stratejiler ve politikalar çerçevesinde kadının güçlenmesi tartışılırken (Karaçay vd. 2014; Toksöz, 2012; Oxall ve Baden, 1997), feminist söylemli çalışmalarda kadının tüm alanlarda güçlenebilmesi için “kolektif güçlenme”nin gerekliliği tartışılmaktadır (Toksöz, 2012; Malhotra vd. 2002; Kabeer, 1999).

Kadının güçlenmesi konusunda yazında tartışılan bir başka konu ise güçlenmenin bileşenleridir. Bu bileşenler özellikle uygulamaya dönük araçların ve politikaların belirlenebilmesi için önem arz etmektedir. Khwaja (2005), güçlenmenin bilgi ve etki olmak üzere iki bileşenden oluştuğuna dikkat çekerek, kadının kendi tercihlerini tanımlayabilmesi, açıklayabilmesi ve kararlar alabilmesi sürecinde bu iki bileşenin bağlayıcı öneminden, gücünden bahsetmektedir. Stromquist (1995), güçlenmede bilişsel, psikolojik, politik ve ekonomik olmak üzere her biri eşit önem taşıyan dört bileşen bulunduğunu ifade ederken, Kawaguchi vd. (2014) hareket özgürlüğü, ekonomik güvenlik ve istikrar, aile desteği, tahakkümden kurtulma, günlük yaşamda karar verme ve toplumsal katılım unsurlarını kadınlarda güçlenmenin bileşenleri olarak sıralamaktadır (akt. Bozkur, 2020: 16). Bozkur (2020) ise güçlenme bileşenleri arasında psikolojik güçlenmenin önemini vurgulayarak, güçlenme kapsamında diğer bileşenlerin içeriklerini sağlayabilmenin ön koşulunun psikolojik güçlenme olduğuna işaret etmektedir.

Kadın güçlenmesine yönelik alanların, araçların ve politikaların uluslararası belgeler, prensipler, hedefler ve stratejiler doğrultusunda oluşturulduğu görülmektedir. Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (EİGE)’ne göre kadınların ve kız çocuklarının güçlenme sürecinde, eğitim, öğrenim, farkındalığın artması, kendine güvenin gelişmesi, seçeneklerin çoğalması, kaynaklara erişimin ve kontrolün artırılması, cinsiyete dayalı ayrımcılık ve eşitsizlik içeren kurumların ve yapıların dönüştürülmesi için çalışmalar yapılması önemli araçlar arasında yer almaktadır (EİGE, 2018). Yine bu kapsamda eğitim ve beceri kazanımı, teknoloji, kredi temelli programlar, bilgi-medya, kadın örgütleri gibi stratejiler de kadının güçlenmesi araçları arasında sayılmaktadır.

İnsani gelişme kavramının temel göstergeleri ile güçlenmenin yakın ilişki içinde olduğu ve kimi zaman güçlenme alanları ile insani gelişim göstergelerinin örtüşebildiğini ifade eden Kaya (2010: 124-125), bu konuda Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı tarafından yapılan sınıflandırmaya işaret etmektedir. Bu sınıflamaya göre, insani gelişmenin sağlık, eğitim, katılım, güçlendirme olmak üzere temel başlıkları bulunmaktadır. Kadının güçlenmesi başlığı

ise ekonomik, politik, yasal ve sosyal alanlardan oluşarak, bu alanlara yönelik güçlenmenin çerçevesini çizmektedir.

Türkiye’de kadının güçlenmesine yönelik ayrımcılık yasağı, eşitlik gibi uluslararası alanda da yer verilen düzenlemelerin kabul edildiği ve yasal alanlara kazandırıldığı, çeşitli kurumsal mekanizmaların oluşturulduğu bilinmektedir. Yine kadınların güçlenmesine/güçlendirilmesine, kalkınma planları ve stratejik planlarda da yer verilmektedir. Bu kapsamda ASPB Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023), kadının güçlenmesi konusunda hazırlanan bir eylem planını oluştururken aynı zamanda önemli bir araç olarak da kabul edilmektedir. Eylem raporuna göre kadınların güçlenmesi; “Kadınların kendi değerinin farkında olması; Seçeneklere sahip olma ve bunlar arasında tercih yapma hakkı; Fırsatlara ve kaynaklara erişim hakkı; Ev içinde ve dışında kendi hayatlarını kontrol etme gücüne sahip olma hakkı; Ulusal ve uluslararası düzeyde daha adil bir toplumsal ve ekonomik düzen oluşturmak için toplumsal değişimin yönünü etkileme becerileri” olmak üzere beş unsurdan oluşmaktadır. Bu unsurlardan yola çıkarak Türkiye’de kadının güçlenmesine yönelik beş temel politika ekseninin oluşturulduğu görülmektedir (ASPB, 2018).

1.4. Türkiye’de Kadının Güçlenmesine Yönelik Politika Ekseni

Bu çalışmanın araştırma kısmının ana kriterlerini/parametrelerini oluşturan beş temel politika ekseni Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda “eğitim, ekonomi, sağlık, karar alma mekanizmalarına katılım ve medya” olarak belirlenmiştir.

Eğitim: Kadının güçlenmesinde kritik alanlardan birini oluşturan eğitim, gerek kadının kapasitesini ortaya çıkartmada gerekse toplumsal yaşamın her alanına katılım sağlamasında önemli bir rol oynamaktadır (Demirdirek ve Şener, 2014). Murphy Graham (2012), eğitimin kadının güçlenmesi sürecinde, tercihte bulunabilme, gelir getirici bir işe sahip olma, kararlara katılım gibi değişkenlerden birini oluşturduğunu ancak kadının kendi yaşamı üzerinde söz sahibi olabildiğini mümkün kılan fırsatları genişleterek güçlenmeye katkı sağlayan bir yol olması bakımından önem oluşturduğunu belirtmektedir. Eğitim politikası kapsamındaki temel göstergeler, okuryazarlık oranları, eğitime erişim/okullaşma oranları, eğitim sisteminde kalma süreleri gibi örgün ve yaygın eğitim yoluyla verilen eğitimi kapsarken, hayat boyu öğrenme faaliyetlerini de içermektedir.

Ekonomi: Eylem Planı, sürdürülebilir, dengeli, güçlü ve kapsayıcı kalkınmanın sağlanmasında kadının çalışma hayatı içinde yer almasının anahtar rolüne vurguda bulunmaktadır (ASPB, 2018: 71). Gelir getirici bir işe sahip olma kadınların ekonomik açıdan güçlenmesini sağlarken, toplumun diğer alanlarında da güçlenmesine hizmet eden bir öneme sahiptir. Kabeer (2008), çalışma hayatına katılımın, kadının toplum ve aile içindeki konumunu, ilişkilerini dönüştürme kapasitesine vurgu yapmakta ve toplumsal cinsiyete dayalı önyargıların kırılması, kadının benliğini, kimliğini ortaya çıkarmasında ekonomik güçlenmenin önemini belirtmektedir. Öte yandan kadının ekonomik olarak güçlenmesi, toplumun kalkınması ve gelişmişliği açısından da önemli bir rol oynamaktadır. Kadının güçlenmesinde ekonomi göstergeleri arasında temel işgücü göstergelerinde kadın oranı, ücret karşılığı olmayan aktivitelere harcanan zaman, ücret farklılıkları, iş ve aile yaşamını uyumlaştırmaya yönelik düzenlemeleri saymak mümkündür.

Sağlık: Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından “yalnızca hastalık veya engelliliğin olmaması durumu değil, fiziksel, sosyal ve ruhsal refah durumu ve tam bir iyilik hali” olarak tanımlanan (ASPB, 2018: 57) sağlık, kadının güçlenmesinde önemli kriterler arasında yer almaktadır. İnsan gelişiminde önem arz eden temel ölçütlerin kesin bir listesini oluşturan Nussbaum (2006) da listesinde sağlık kriterine yer vermekte ve iyi bir sağlığa sahip olmanın önemine işaret etmektedir. Bu kapsamda sağlık alanındaki temel göstergeler; sağlık hakkına erişim ve sağlık hizmetlerinin sunumu, anne ve bebek ölüm oranları, doğurganlık hızı, toplam doğumlar içinde ergen doğurganlık oranı, kadının kendi beden sağlığı konusunda söz sahibi olması (doğum, hamile kalma, kürtaj, çocuk sayısı gibi), kadının fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalma oranı,

doğum kontrolü, tütün kullanımı, beslenme alışkanlıkları, obezite ve engellilik durumu gibi faktörleri kapsamaktadır.

Karar Alma Mekanizmalarına Katılım: Eylem Planı, karar alma mekanizmalarına her düzeyde katılımın, toplumsal ve kamusal yaşamda sorunlara çözüm üretiminde aktif olarak var olmanın gerek kadınların güçlenmesi gerekse ülkelerin kalkınma hedeflerine ulaşabilmesi açısından önemine yer vermektedir (ASPB, 2018: 95). Öte yandan kadınların karar alma mekanizmaları ve süreçlerine katılımı, baskı, eşitsizlik ve toplumsal cinsiyete dayalı önyargıyı içeren toplumsal ilişkileri dönüştürme imkânı sağlayarak bireysel ve kolektif düzeyde kadın güçlenmesine fayda sağlayacaktır. Karar alma mekanizmalarına katılımı ilişkin göstergeler; merkezi ve yerel karar verme organlarındaki kadın oranı, üst düzey siyasi pozisyonlarda kadın oranı, sendikalarda üye ve yönetimde kadın oranı, kurumlarda üst düzey yetkili ve yönetici kadın oranı şeklinde sayılabilir.

Medya: Günümüz dünyasında geleneksel medya ve yeni iletişim teknolojilerinin imkan sağladığı dijital medya bilgiye hızlı erişim, haber alma, sosyalleşme, kanaat edinme ve toplumsal yapının değişiminde etkili bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Medyanın toplumsal ve bireysel düzeyde sağlayacağı faydalar ve kadın temsiline iyileştirilmesi kadının güçlenmesinde önem arz etmektedir (ASPB, 2018: 109). Kadının güçlenmesinde sorumlu olan aktörler arasında yer alan medyada özellikle kadının gücünü öne çıkaran haber ve bilgilere yer verilmesi, toplumun kadına yönelik algısına ve dolayısıyla kadının güçlenmesine olumlu katkı sunacaktır (Örs ve Demirel, 2018; Aktaş, 2018). Medyanın kadın güçlenmesine ilişkin göstergeleri arasında kadınların bilgisayara ve internete erişim oranı, medyada kadın temsili, medya okuryazarlığı yer almaktadır.

2.Kadın Güçlenmesine Etki Eden Kriterler Üzerinden Politika Önceliklendirmeye Yönelik Nicel Bir Araştırma

2.1.Araştırmanın Önemi ve Amacı

Akademik yazında kadının güçlenmesi ağırlıklı olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesi ve eşitlik politikaları bağlamında tartışılmaktadır. Türkiye özelinde sınırlı sayıda çalışmanın doğrudan kadının güçlenmesini konu aldığı izlenmektedir. Ancak bu çalışmaların genel olarak kadın çalışmalarında olduğu gibi kavramsal ve yaklaşımlara yönelik tanımlayıcı nitelikte çalışmalardan oluştuğu, doğrudan kadının güçlenmesine ilişkin politikaları önceliklendirmeye yer veren bir çalışmanın bulunmadığı dikkat çekmektedir. Buna göre Kaya (2010), 2187 kişiyle gerçekleştirdiği nicel araştırmasıyla GAP Bölgesi'nde kadınların toplumsal konumlarını güçlendirme amacı ile yapılandırılmış olan ÇATOM' ların toplumsal cinsiyetçi farkındalığı geliştirmeye olan etki düzeyini değerlendirmektedir. Karaçay vd (2014), Yıldız (2020), Yıldırım ve Gül (2021), uluslararası kuruluşların yaklaşımları ve düzenlemeleri bağlamında kadın güçlenmesini ele almaktadır. Demirdirek ve Şener (2014), yerelde uygulanan politikalar ve sunulan hizmetlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetip gözetmediğini ölçme, değerlendirme ve izlemenin öneminden hareketle “Yereller İçin Cinsiyet Eşitliği Endeksi ve Yereller İçin Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Endeksi” oluşturarak Türkiye'deki illeri kadınlara sundukları belirli hizmetler açısından karşılaştırmaktadır. Gelmez (2019), 219 kadın öğrenci ile gerçekleştirdiği nicel çalışmada üniversite eğitimi gören kadın öğrencilerin, Türkiye'de kadının güçlenmesi sorununa ilişkin bakış açılarını incelemektedir. Sanrı (2020), kadın denizcilerin genel durumu üzerinden denizyolu taşımacılığı sektöründe kadının güçlenmesini tartışmaktadır. Bozkur (2020) kadınlardaki psikolojik güçlülüğü veya gücün artmasına ihtiyaç duyulan alanları belirlemek amacıyla psikolojik güçlenmeyi ölçmeye yönelik ölçek çalışmasına yer vermektedir.

Kadının güçlenmesine yönelik politikaları önceliklendirmeye ilişkin boşluğun doldurulması motivasyonu ile hazırlanan bu çalışmada kadın güçlenmesi literatürüne katkı sağlamak hedeflenmektedir. Kadının güçlenmesi alanında kavram ve konu çeşitliliği bulunmasına

rağmen, güçlenme sürecinde önemli olan alanların hangisinin daha öncelikli olduğu yönünde bir fikir birliği ve bir model bulunmadığı dikkat çekmektedir (Cunningham vd. 2015). Ulusal ve uluslararası alanda kadınların güçlenmesi sürecine ilişkin çerçeve ve politikalar belirlenmekle birlikte bu politikalar arasında öncelik alanının net şekilde belirlenemediği izlenmektedir. Kadının güçlenmesi kapsamının oldukça geniş olması ve kadının güçlenmesine ilişkin boyutların, bileşenlerin birbirini etkileyen ve iç içe geçmiş ilişkilerden oluşması, bu alandaki öncelikli araç ve politikaların belirlenmesinde güçlük oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Çalışmada, Türkiye’de kadının güçlenmesine yönelik politika önceliğinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçtan hareketle, çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan SWARA kullanılarak nicel bir araştırma gerçekleştirilmekte ve kadın güçlenmesine etki eden kriterler değerlendirilerek, politika alanı önceliklendirilmektedir.

Çok kriterli karar verme yöntemleri; alternatiflerin birden çok sayıda olduğu seçim ve sıralama yöntemlerinin kullanıldığı nicel karar metodlarından. Bu yöntemlerin bir kısmıyla (SWARA, ENTROPY, CILOS, IDOCRIW, CRITIC, DEMATEL) seçim dışında, kriter ve faktör ağırlıklandırması da gerçekleştirilebilmektedir. SWARA (Step-wise Weight Assessment Ratio Analysis) yöntemi de literatürde uzman görüşü alınarak öznel ağırlıklandırma yaparken kullanılan bir metottur. SWARA; değerlendirme yaparken karar vericinin zorlanmaması ve işlem adımlarının da fazla karmaşıklık içermemesinden ötürü yaygın olarak tercih edilmeye başlanan yeni bir yöntemdir.

Çeşitli konu ve alanlarda yapılan karar verme çalışmalarında SWARA yönteminin kullanıldığı görülmektedir. SWARA Yöntemiyle daha önce yapılmış kriter ağırlıklandırma problemlerinden bazıları şu şekilde özetlenebilir: Ghasemi vd. (2021) sağlık turizmüne etki eden kriterleri, Radović ve Stević (2018) şehir içi taşımacılıkta önemli olan performans kriterlerini, Işık ve Adalı (2016) otel seçimi problemine etki eden kriterleri, Karabasevic vd. (2016) personel seçimi kriterlerini, Kouchaksaraei vd. (2015) sera yeri seçimi kriterlerini, Baç (2020) toplu taşımada kullanılacak akıllı kart sistemi değerlendirme problemi kriterlerini SWARA yöntemiyle ağırlıklandırmışlardır.

Çok kriterli karar verme yöntemleriyle kadın güçlenmesi ve kadın çalışmaları alanlarında literatürde oldukça sınırlı sayıda araştırma mevcuttur. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür: Mehrajunnisa ve Jabeen (2018) sağlık sektöründe kadın güçlenmesi faktörlerini çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan Analitik Hiyerarşi metoduyla (AHP) değerlendirmişlerdir. Stefan vd. (2021) kadın girişimciliğinin sürdürülebilirlik açısından önemi konusunda bütünlük SWOT ve AHP yöntemlerini kullanarak Romanya’da bir uygulama gerçekleştirmişlerdir.

Kadın Güçlenmesine etki eden kriterlerin SWARA yöntemiyle değerlendirildiği bir çalışmaya literatürde rastlanmamıştır. Çalışmanın kullanılan yöntem açısından da yazındaki boşluğu gidermesi hedeflenmektedir.

2.2.Yöntem ve Uygulama

Çalışmanın bu kısmında kriter ağırlıklarını belirlemek için kullanılan SWARA yöntemi detaylı olarak açıklanacak ve uzman değerlendirmelerinden yola çıkarak gerçekleştirilen uygulama adımları açıklanacaktır.

2.2.1.SWARA Yöntemi

SWARA yöntemi Türkçe anlamıyla Kademeli Ağırlık Değerlendirme Oranı olarak ifade edilen, 2010 yılında Kersulienne vd. tarafından geliştirilmiş bir karar kriterlerini ağırlıklandırma metodudur. Yöntemin uygulama aşamaları; Önem derecelerinin sıraya koyulması, Ortalama önem puanlarının hesaplanması, Karşılaştırmalı önemlerin hesaplanması, Katsayı

hesaplanması, Düzeltilmiş ağırlık değerlerinin hesaplanması ve Son Ağırlık Değerlerinin hesaplanması olmak üzere 6 adımı vardır. Bu adımlar detaylıca şu şekilde açıklanabilir:

Adım 1: Önem derecelerinin sıraya koyulması

Bu ilk adımda karar problemi alanında uzman karar vericiler probleme etki eden kriterleri en iyiden en kötüye doğru sıralar ve en iyi kritere 1.00 tam puan atanır. Diğer kriterlere de 0 ile 1 arasında puan ataması yapılır.

Adım 2: Ortalama önem puanlarının hesaplanması

Kriterlerin ortalama önem puanları eşitlik 1 yardımıyla hesaplanır.

$$\overline{(p_j)} = \frac{\sum_{k=1}^l p_j^k}{m} \quad (1)$$

p_j^k ; puan

$$j = 1 \dots n; \quad k = 1 \dots m \quad 0 \leq p_j^k \leq 1$$

m : Karar verici sayısı

Adım 3: Karşılaştırmalı önemlerin hesaplanması

Bu aşamada bir önceki aşamada elde edilen ortalama önem değerleri büyükten küçüğe sıralanır ve bunların ardışık farkları alınır (s_j değerleri elde edilir).

Adım 4: Katsayı hesaplanması

c_j olarak gösterilen katsayı değerleri eşitlik 2 aracılığıyla hesaplanır.

$$c_j = \begin{cases} 1 & j=1 \\ s_j + 1 & j>1 \end{cases} \quad (2)$$

Adım 5: Düzeltilmiş ağırlık değerlerinin hesaplanması

Tüm kriterler için düzeltilmiş ağırlık değerleri (s'_j) eşitlik 3 aracılığıyla hesaplanır. Burada ilk sırada yer alan kriterin düzeltilmiş ağırlığı 1 alınır.

$$s'_j = \begin{cases} 1, & j = 1 \\ \frac{s'_{j-1}}{c_j}, & j > 1 \end{cases} \quad (3)$$

Adım 6: Son Ağırlık Değerlerinin hesaplanması

Bir önceki adımda hesaplanan düzeltilmiş ağırlık değerleri, toplam düzeltilmiş ağırlık değerlerine oranlanarak kriterlerin son ağırlık değerleri (w_j) eşitlik 4 aracılığıyla hesaplanır.

$$w_j = \frac{s'_j}{\sum_{j=1}^n s'_j} \quad (4)$$

2.2.2. Kadın Güçlenmesine Etki Eden Kriterlerin Değerlendirilmesi

Çalışmada ASPB Kadının Güçlenmesi Eylem Planı'nda (2018-2023) yer alan kriterlerin önem ağırlıklarını belirlemek için; 4'ü erkek 4'ü kadın olan 8 uzman karar verici olarak yer almıştır. Bu karar vericilerin; 3'ü özel sektörde yönetici, 4'ü akademisyen ve 1'i kamu sektöründe yönetici olarak çalışmaktadır.

Uygulamanın ilk adımı olarak uzmanlardan, kriterleri en önemliden en önemsiz doğru sıralamaları istenmiştir ve Tablo 1'de bu sıralamalar yer almaktadır. Bir sonraki adımda elde edilen sıralamalardan yola çıkarak en önemli kriterin ağırlığı 1 olacak şekilde, uzmanlar puanlama yapmışlardır. Elde edilen puanlamalar Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 1. Uzman Görüşlerine Göre Kriterlerin Sıralamaları

<i>Kriterler</i>	KV1	KV2	KV3	KV4	KV5	KV6	KV7	KV8
Eğitim	1	2	1	1	1	2	1	1
Sağlık	5	4	5	5	3	4	5	5
Ekonomi	2	3	4	2	2	3	2	3
Karar Alma Mekanizmalarına Katılım	4	1	2	3	5	1	4	2
Medya	3	5	3	4	4	5	3	4

Tablo 2. Uzman Görüşlerine Göre Kriterlerin Puanları

<i>Kriterler</i>	KV1	KV2	KV3	KV4	KV5	KV6	KV7	KV8
Eğitim	1	0.9	1	1	1	0.8	1	1
Sağlık	0.2	0.5	0.6	0.3	0.6	0.5	0.4	0.2
Ekonomi	0.6	0.8	0.7	0.75	0.8	0.6	0.8	0.6
Karar Alma Mekanizmalarına Katılım	0.3	1	0.9	0.6	0.2	1	0.7	0.8
Medya	0.4	0.25	0.8	0.45	0.3	0.4	0.9	0.4

SWARA yönteminin ilerleyen aşamalarında bu puan değerlerinden yola çıkarak hesaplanan kriterlere ait; ortalama önem, karşılaştırmalı önem, katsayı ve düzeltilmiş ağırlık değerleri, Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Kriterlerin Ortalama Önem, Karşılaştırmalı Önem, Katsayı ve Düzeltilmiş Ağırlık Değerleri

<i>Kriterler</i>	$\overline{(p_j)}$	S_j	C_j	S_j^f
Eğitim	0.963	-	1	1
Ekonomi	0.706	0.256	1.256	0.796
Karar Alma Mekanizmalarına Katılım	0.688	0.019	1.019	0.781
Medya	0.488	0.200	1.200	0.651
Sağlık	0.413	0.075	1.075	0.606

Tablo 4’de kriterlere ait nihai ağırlık değerleri yani önem dereceleri yer almaktadır. Burada en önemli kriterin Eğitim, en düşük öneme sahip kriterin ise Sağlık olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Kriterlerin Nihai Ağırlıkları

<i>Kriterler</i>	W_j
Eğitim	0.261
Ekonomi	0.208
Karar Alma Mekanizmalarına Katılım	0.204
Medya	0.170
Sağlık	0.158

Eğitim kriteri ardından sırasıyla ekonomi, karar alma mekanizmalarına katılım ve medya kadınların güçlendirilmesinde önceliklendirilen alanları oluşturmaktadır.

Politika Önerileri ve Sonuç

ASPB Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nda (2018-2023) verilen beş temel politikanın kriterleri oluşturduğu araştırmada, öncelikli politika alanının eğitim olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durumda kadının toplumsal yaşamın her alanında güçlenmesini sağlayacak en önemli unsur eğitim ve önceliklendirilmesi gereken politika ise eğitime yönelik politikalar. Bu kapsamda kadını güçlendirmeye yönelik eğitim alanına ilişkin şu politika önerilerini vermek mümkündür;

Uluslararası ve ulusal mevzuatta düzenlenen “herkesin temel eğitim almasını sağlamak” hedefinden hareketle öncelikle kadınların ve kız çocuklarının eğitime erişimi önündeki engellerin kaldırılması ve okullaşma oranının artırılması gerekmektedir. Türkiye’de eğitim göstergelerinde yıllar itibariyle iyileşme olduğu gözlenmekle birlikte hala eğitimin her kademesinde kadınlar ve erkekler arasında farklılıklar bulunduğu ve farklılıkların bölgeler arasında da varlığı dikkat çekmektedir. Bu duruma neden olan ekonomik ve kültürel engellerin analizi ve engelleri kaldırmaya yönelik politikaların uygulanması katkı sağlayıcı görülmektedir. Özellikle gelir dağılımını iyileştirmeye, fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik politikalar, yoksulluk nedeniyle eğitime erişemeyen kız çocukları ve kadınların önündeki temel engelin kalkmasını sağlayacaktır. Eğitimin her kademesinde kadın oranının artırılması kadar cinsiyet gözetmeden eğitilmiş nüfus oranının artması da bilinçlenme ve farkındalık oluşturarak kültürel engellerin kalkmasını ve dolayısıyla kadının güçlenmesini sağlayacaktır. Zira toplumda kadının güçlenmesini sağlayacak şartları mümkün kılacak toplumsal dönüşümün yaşanabilmesi için toplumun genel eğitim seviyesinin de yükselmesi önem arz etmektedir.

Özel gereksinimli kız çocukları ve kadınların eğitim haklarını kullanabilmeleri yönündeki farkındalığın oluşturulması, eğitim kurumlarına ulaşım, kurum içinde uygun fiziksel, sosyal koşulların oluşturulması gibi ihtiyaçların giderilmesi, alanında uzman profesyonellerin ve eğitimcilerin dâhil edildiği bir sosyal yardım ve sosyal hizmeti süreci içinde güçlendirilmesi sağlanmalıdır. Son yıllarda Türkiye’de sayıları hızla artan göçmen kız çocukları ve kadınların da başta dil sorunu olmak üzere eğitime engel sorunlarının tespit edilerek giderilmesi, eğitime entegrasyonu sağlayacak düzenlemelerin, sosyal hizmet desteğinin hızlı şekilde hayata geçirilmesi göçmen kadınların güçlenmesi için önemli görülmektedir.

Eğitimin önündeki engellerin kaldırılması ve eğitim göstergelerindeki iyileşme kadar eğitim sisteminin kalitesi ve içeriği de kadının güçlenmesi açısından ele alınmalıdır. Anaokulundan itibaren ders içerikleri ve eğitim materyallerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir. Eşitliğe duyarlı, ayrımcılıktan uzak bir eğitim sistemi kadına ve kız çocuklarına bakış açısını şekillendirerek, sonraki kuşaklara da aktarılabilir bir farkındalık doğuracaktır. Böyle bir eğitim sistemi, kadınların çalışma hayatı ve karar mekanizmalarına katılımı gibi diğer alanlarda güçlenmesi önündeki engellerin kalkması, kadına şiddet gibi sorunların çözülmesi açısından da önemli bir rol oynayacaktır. Eğitim, kadının potansiyelini farketmesi, yapabilirliklerini artırması, bilişsel becerilerini geliştirmesi gibi bilgi ve özgüven sağlayıcı katkısıyla güçlenmeyi mümkün kılarken, eşitliğe duyarlı eğitim sistemi toplumsal cinsiyet konusunda da bilinçlenmelerine hizmet etmelidir. Ancak böyle bir bilinçlenme ile kadınlar, kaynaklarını ve kazanımlarını eylemliliğe dönüştürerek kendilerini, diğer kadınları ve toplumu güçlendirebilecektir. Öte yandan eğitim sisteminin temel aktörleri olan eğitimcilerin eğitimi de önemli görülmektedir. Gerek öğretmen yetiştiren kurumlarda gerekse hizmet sürecinde verilecek eğitimlerle, öğretmenlerin fırsat eşitliği, kadın-erkek eşitliği, kadın güçlenmesi gibi alanlarda donanıma erişmesi sağlanmalıdır.

Günümüz dijital dünyasında, dijital eğitim olanakları kadının güçlenmesi sürecinde avantaja dönüştürülmelidir. Teknolojik imkân ve destekler sağlanarak, dijitalleşme kadınların eğitime erişimi için kolaylaştırıcı bir araç olarak kullanılmalıdır.

Kadınların hayat boyu öğrenme faaliyetleri ile bilgi ve beceri kazanması da güçlenmeyi sağlayıcı önemli bir eğitim faaliyetidir. Bu kapsamda Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla hayat boyu öğrenme faaliyetleri ve okuma yazma, beceri ve meslek edindirme kursları ile hizmet verilmektedir. Bu faaliyet ve hizmetlerin yaygın ve ulaşılabilir hale getirilmesinin yanısıra toplumsal cinsiyet eşitliği yönündeki farkındalığın, bilinçlenmenin sağlanacağı eğitim içeriklerinin oluşturulması da katkı sağlayıcı görülmektedir. Ayrıca bilgi ve beceri kazanımı ile sağlanan güçlenmenin, ekonomik güçlenmeyi de sağlaması yönünde istihdam teşvikleri, kadın girişimciliğinin desteklenmesi gibi teşvik politikalarının etkin şekilde yürütülmesi gerekmektedir.

Eğitim, sadece eğitim kurumlarında işleyen bir kazanım sürecini ifade etmemektedir. Aile, çevre, çalışma hayatı da insanın eğitim sürecinde önemli rol oynamaktadır. Bu sebeple kadının güçlenmesi sürecinde içinde yaşanan sosyo-kültürel yapının, çalışma hayatını şekillendiren dinamiklerin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira kadınların eğitim seviyesinde artışın toplumsal yaşam ve çalışma hayatında eşitliği getirmediği bilinmektedir. İşgücü piyasası göstergeleri eğitilmiş kadınların gerek istihdama kabulde gerekse istihdam içinde eşitsiz uygulamalara, ayrımcılığa maruz kaldığını ve toplumsal cinsiyete dayalı önyargılarla mücadele ettiğini göstermektedir. Buradan hareketle çalışma hayatında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik düzenlemeler kadar kadın-erkek eşitliği eğitimlerinin de gerekliliği ortaya çıkmaktadır. İşyerlerinde toplumsal cinsiyet eğitimleri teşvik edilmeli ve hatta iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri gibi zorunlu hale getirilmelidir. Çalışma hayatının temel aktörlerinden biri olan sendikaların da başta kadın üyeleri olmak üzere tüm üyelerine sağlayacağı eğitimlerle kadının güçlenmesinde daha etkin rol oynaması mümkündür. Cinsiyet eşitliğini sağlayıcı eğitimlerin yanısıra kadınların liderlik becerilerini, teknoloji kullanımını geliştirecek, ekonomik ve sosyal haklarının farkındalığını ve mücadelesini verebilecek eğitimler alması, kadının güçlenmesine çok boyutlu bir katkı sağlayacaktır.

Sivil toplum kuruluşlarının (STK) kadının güçlenmesinde eğitim alanına sağlayacağı önemli katkılar bulunmaktadır. Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları kadar kadınlar ve kız çocukları için faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşları da kadının güçlenmesi sürecinde birçok proje, kurs, seminer, burs sağlama ile okuryazarlık oranlarının artmasına, örgün ve yaygın eğitime katılımın artmasına destek sağlamaktadır. STK'ların toplumsal cinsiyet eğitimleri ile de güçlenme sürecine katkı sağladıkları bilinmektedir. STK'ların özellikle kırsal bölgelerde verecekleri eğitimler, bu bölgelerde yaşayan kadınların güçlendirilmesi için önem arz etmektedir. Sosyal sorunların çözümünde bir sosyal politika aktörü olan sivil toplum kuruluşlarının etkin şekilde desteklenmesi ve kadınların güçlenmesine yönelik projeler için başta finansal kaynak sağlamak üzere teşvik edilmeleri gerekmektedir. STK'ların da kadın güçlenmesine yönelik toplumsal dönüşüm ve sosyal gelişmenin tesisinde fırsat eşitliği, kadın-erkek eşitliği ilkeleri doğrultusunda dürüst, tutarlı, şeffaf ve olumlu hizmet anlayışı gibi etik değerlerle hareket etmesi elzemdir.

Sığınma evleri ve hapisanelerde de kadınlara bilgi, beceri edinmeye, özgüven kazanmaya, temel hakları ve toplumsal cinsiyet konusunda bilinçlenmeye, farkındalık sağlamaya yönelik eğitimlerin verilmesi önemli görülmektedir. Özellikle anneleriyle birlikte kadın hapisanelerinde yaşayan 0-6 yaş çocukların eğitim süreçlerine katılımı ve eğitime devamlılığı sosyal hizmet çalışanları, pedagoglar gibi uzman kişilerin rehberliği altında takip edilmelidir.

Eğitim, kadının güçlenmesini sağlayacak diğer politika alanlarını da doğrudan etkileyen anahtar bir rol oynamaktadır. Sağlık, ekonomi, karar alma mekanizmalarına katılım ve medya gibi alanlara yönelik politikalarda da ilk vurgulanan eğitim olmaktadır. Buradan hareketle eğitime yönelik sorunların çözümü, kadınların güçlenmesini sağlayacak bir eğitim anlayışının planlanması ve politikaların belirlenmesi, uygulanması aşamalarında sosyal diyalog mekanizmasının etkin işletilmesi gerekmektedir. Ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamın temel

aktörlerinin, farklı alanlarda konusunda uzman kişilerin, eğitimcilerin ve kadınların birlikte karar almalarını sağlayacak mekanizmaların kurulması ve işletilmesi önemli görülmektedir.

Kadının güçlenmesine ilişkin, genelde tüm boyutları içerecek özelde ise eğitime yönelik ihtiyaç analizlerinin yapılması, öncelikli alanların belirlenmesi, düzenli veri takibi önemli görülmektedir. Bununla beraber bu alandaki akademik çalışmaların, araştırmaların ve projelerin teşvik edilmesi, yaygınlaşması da gerekmektedir.

Kadının güçlenmesini sağlayacak eğitim politikaları, kadının özerkliği, seçim yapabilmesi, yaşamının kontrolünü sağlayabilmesi ve tüm kaynak ve kazanımlarını eyleme dönüştürebildiğinde anlam kazanacaktır. Kadının güçlenmesinde eğitimin önceliklendirilmesi diğer alanlara sağlayıcı katkı ve etki ile amacına ulaşacaktır.

Politika eksenin diğer alanlarını oluşturan ekonomi, sağlık, karar alma mekanizmalarına katılım ve medyaya yönelik düzenlemelerin de sosyal diyalog mekanizması işletilerek, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak nitelik taşıması önemli arz etmektedir. Politika önceliklerinde ikinci sırada yer alan ekonomi alanı sadece güçlenme değil kadın çalışmalarının tamamında vurgulanan bir alanı oluşturmaktadır. Feminist ve kalkınma odaklı tartışmalarda kadının güçlenmesinde ekonomik gücün elde edilmesi temel bir hedef ve ekonomik bağımsızlığa sahip olanın güçlü olduğu düşüncesi karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışma hayatına giriş ve çalışma hayatı içinde kadının eşitsiz konumunu iyileştirmek, kadını sosyal yardımlara bağımlılıktan kurtarmak önemlidir. Temel işgücü göstergelerinde iyileşme ve ayrımcılığa sebep olan unsurların ortadan kaldırılması gibi istihdamda kadının güçlenmesini sağlamanın yanı sıra ev işleri, bakım sorumluluğu gibi alanları da kapsayacak düzenlemelerle kadınlar desteklenmelidir. Bu noktada Türkiye’de özellikle işletmelerde kreş bulundurulması gibi düzenlemelerin uygulanmaya elverişli hale getirilmesi önem taşımaktadır. Karar alma mekanizmalarına katılıma ilişkin cinsiyetçi öğelerin ve önyargıların ortadan kaldırılması, yönetim kademelerinde ve kariyer süreçlerinde kadınların desteklenmesi bireysel ve kolektif güçlenmeyi sağlayacaktır. Bu konuda kota uygulamalarının teşvik edilmesi gerekli görülmektedir. Medyanın toplum üzerindeki etkisi dikkate alındığında toplumsal cinsiyet eşitliğine ve dolayısıyla kadın güçlenmesine sağlayacağı katkı da görülmektedir. Kadınların bilgiye erişimi hızlandıran bilgisayar ve internete ulaşımı, medya okuryazarlığının geliştirilmesi güçlenmeye fayda sağlayacaktır. Ancak medyanın kadınların güçlenmesine yönelik en önemli etkisi, medyada kadın temsili, toplumun cinsiyetçi önyargılarını kıran, kadın-erkek eşitliğini vurgulayan içerik üretimiyle kendini göstermektedir. Kadının hayat kalitesini belirleyen, özel hayatını ve sosyal hayata katılımını etkileyen sağlık, kadının güçlenmesinde hizmetlere erişim ve uygun ortamda hizmetten yararlanabilme açısından değerlendirilmelidir. Bu kapsamda özellikle düşük gelir gruplarına mensup kadınların hizmetlere erişiminin sağlanması önemlidir. Sağlık hizmetleri ücretsiz verilmekle birlikte kırsal kesim yaşayan, yoksul kadınların sağlık kurumlarına ulaşım gibi sorunları giderilmelidir. Sağlık hakkı ve ihlaller, aile planlaması, doğum kontrolü, ergen gebelikler gibi konularda genel olarak tüm nüfusun özelde ise kadınların bilinçlendirilmesi, bu konuda da sağlık profesyonellerinin yanı sıra sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler gibi aktörlerin de sorumluluk alması gerekmektedir.

Sonuç olarak kadının güçlenmesini sağlamada cinsiyet eşitliğinin tüm politika alanlarına yansıtılarak uygulanması ve kadını öncelikle “birey” olarak görmek gerekmektedir. Güçlenmeye yönelik mücadelede kadının özerkliği ve özgürleşmesi, içinde bulunduğu sosyo-kültürel yapının dolayısıyla kapitalist patriarkal sistemin dönüşümünü de hedefleyen bir zeminde gerçekleştirilmelidir. Yasalarda mevcut olan eşit davranmaya ilişkin ilke ve düzenlemeler pratik hayata aktarılmalıdır. Ayrıca tüm bu politika alanlarına ilişkin verilerin sağlıklı ve düzenli şekilde toplanması, kaydedilmesi ve erişilebilir olması da sağlanmalıdır.

Hakem Değerlendirmesi: İki bağımsız tarafından değerlendirilmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Mali Destek: Yazarlar bu çalışma için mali destek almamıştır.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: Authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: Authors did not received financial support for this study.

Kaynakça

- Aktaş, S. (2018). Türkiye’de Medyanın Kadına Bıçığı Rol ve Bununla Mücadele İçin Önerileri, Siyez D. M., Belkis Ö. ve Soylu Y. (edt.), 2. *Uluslararası Kadın Kongresi Tam Metin Kitabı*, İzmir, 1456-1464.
- Baç, U. (2020). An Integrated SWARA-WASPAS Group Decision Making Framework to Evaluate Smart Card Systems for Public Transportation. *Mathematics*, 8(10), 1723.
- Bhat, R. A. (2015). Role of Education in the Empowement of Women in India. *Journal of Education and Practice*, 6(10), 188-191.
- Bozkur B. (2020). Kadın Psikolojik Güç Ölçeği: Ölçek Geliştirme Çalışması. *Fe Dergi*, 12(2), 15-31.
- Cunningham, K., Ruel M., Ferguson E., Uauy R. (2015). Women’s Empowerment and Child Nutritional Status in South Asia: A Synthesis of the Literature. *Maternal & Child Nutrition*, 11(1), 1-19.
- Demirdirek, H. ve Şener Ü. (2014). *81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi*. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.
- European Institute for Gender Equality (EIGE) (2018). *Gender Equality Glossary and Thesaurus*. [http://eige.europa.eu/rdc/thesaurus/terms/1102] (02.06.2021)
- Farah, N.H. (2006). Arab Women’s Development: How Relevant are UNDP Measurements?. *Middle East Policy*, 13 (2), 38-47.
- Gelmez Özateş, Ö. S. (2019). Üniversiteli Kadın Öğrencilerin Gözünden Kadının Güçlenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 9, 256-267.
- Ghasemi, P., Mehdiabadi A., Spulbar C., Birau R. (2021). Ranking of Sustainable Medical Tourism Destinations in Iran: An Integrated Approach Using Fuzzy SWARA PROMETHEE. *Sustainability*, 13 (2), 683.
- Işık, A.T. ve Adalı E. (2016). A New Integrated Decision Making Approach Based on SWARA And OCRA Methods for the Hotel Selection Problem. *International Journal of Advanced Operations Management*, 8 (2), 140-151.
- Kabeer, N. (1999). Resources, Agency, Achievements: Reflections on the Measurement of Women’s Empowerment. *Development and Change*, 30 (3), 435-464.
- Kabeer, N. (2001). Conflicts over Credit: Reevaluating the Empowerment Potential of Loans to Women in Rural Bangladesh. *World Development*, 29(1), 63–84.
- Kabeer, N. (2008). *Paid Work, Women’s Empowerment and Gender Justice: Critical Pathways of Social Change*. Institute of Development Studies at the University of Sussex. (Brighton, England)
- Khwaja I. A. (2005). Measuring Empoverment at the Community Level: An Economist’s Perspective. Narayan D. (eds.), *Measuring Empoverment Cross-Disciplinary Perspectives*, Chapter 12, 267-284.
- Karabasevic, D., Zavadskas E., Turskis K., Stanujkic Z. D. (2016). The Framework for the Selection of Personnel Based on the SWARA and ARAS Methods Under Uncertainties. *Informatica*, 27 (1), 49-65.
- Karaçay, H., Zülfiyar, B. Ş. ve Aydın D.G. (2014). Post- Neoliberal Kalkınma Paradigmasında Kalkınmada Kadın ve Güçlenme Algısı: Dünya Bankası Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 15-31.

- Kaya Çabuk N. (2010). Farkındalık Yaratarak Kadını Güçlendirme: Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Bir Kalkınma Modeli. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 118-143.
- Kawaguchi, L., Fouad N. A. M., Chiang C., Elshair I. H. H., Abdou N. M, El Banna S. R., Aoyama A. (2014). Dimensions of Women's Empowerment and Their Influence on the Utilization of Maternal Health Services in an Egyptian Village: A Multivariate Analysis. *Nagoya Journal of Medical Science*, 76(1-2), 161.
- Keršulienė, V., Zavadskas E. K., Turskis Z. (2010). Selection of Rational Dispute Resolution Method by Applying New Step-Wise Weight Assessment Ratio Analysis (SWARA). *Journal of Business Economics and Management*, 11(2), 243-258.
- Kouchaksaraei R. H. , Zolfani S. H. , Golabchi M. (2015). Glasshouse Locating Based On SWARA-COPRAS Approach. *International Journal of Strategic Property Management*, 19(2), 111-122.
- Malhotra, A., Schuler S. R., Boender C. (2002). *Measuring Women's Empowerment as a Variable in International Development*. Gender and Development Group, World Bank. Washington D.C.
- Mason K. and Smith H. L. (2003). *Women's Empowerment and Social Context: Results from Five Asian Countries*. Gender and Development Group, World Bank. Washington D.C.
- Mehrajunnisa, M. and Jabeen F. (2020). Ranking the Enablers Promoting Female Empowerment In The UAE Health Care Sector Jabeen. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 12(2), 117-144.
- Murphy Graham, E. (2010). And When She Comes Home? Education and Women's Empowerment in Intimate Relationships. *International Journal of Educational Development*, 30(2010), 320-331.
- Murphy Graham, E. (2012). *Opening Minds, Improving Lives: Education and Women's Empowerment in Honduras*. Vanderbilt University Press, Tennessee, US.
- Nussbaum, M. (2006). Poverty and Human Functioning: Capabilities as Fundamental Entitlements. Grusky D. B. and Kanbur R. (eds.), *Poverty and Inequality*, Standford University Press, New York, 47- 75.
- Oxall, Z. and Baden S. (1997). Gender and Empowerment: Definition, Approaches and Implications for Policy. *Institute of Development Studies Bridge Report* (40), Sussex
- Örs, F., ve Demirel S. D. (2018). Kadın Yoksulluğu İle Mücadelede Medyanın Rolü ve Önemi. Siyez D. M., Belkis Ö. ve Soylu Y. (edt.), *2. Uluslararası Kadın Kongresi Tam Metin Kitabı*, İzmir, 1151-1157.
- Pradhan, B. (2003). Measuring Empowerment: A Methodological Approach. *Development*, 46(2), 51-57.
- Radović, D. and Stević Ž. (2018). Evaluation and Selection of KPI in Transport Using SWARA Method. *Transport & Logistics*, 18 (44), 60-68.
- Sanrı, Ö. (2020). Denizyolu Taşımacılığı Sektöründe Kadının Güçlenmesi. *Sosyal Bilimler Perspektifinden Güç*, Gazi Kitabevi Ankara, 115-142.
- Sell, M. and Minot, N. (2018). What Factors Explain Women's Empowerment? Decision-Making among Small-Scale Farmers in Uganda. *Women's Studies International Forum*, 71, 46-55.
- Stefan, D., Vasile V., Oltean A., Comes C. A., Stefan A. B., Ciucan-Rusu L., Bunduchi E., Popa M.A., Timus M., (2021). Women Entrepreneurship and Sustainable Business Development: Key Findings from a SWOT-AHP Analysis. *Sustainability*, 13 (9), 5298.
- Toksöz, G. (2012). *Kalkınmada Kadın Emeliği*. Varlık Yayınları, İstanbul.
- United Nations (UN) (2015). Sustainable Development Goals. [<https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300>] (08.08.2021)
- United Nations (UN) (2017). Kadının Güçlenmesi Prensipleri (WEPs) Uygulama Rehberi. [https://www.globalcompactturkiye.org/wp-content/uploads/2019/01/WEPs_Rehber.pdf] (11.08.2021)

- United Nations Development Fund for Women (UNIFEM) (2000). Progress of the World Women. *UNIFEM Biennial Report*, www.undp.org/unifem/progressww/2000 (11.08.2021)
- Yıldırım, F. ve Gül H. (2021). Uluslararası Kalkınma Politikaları ve Kadınların Güçlendirilmesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 679-695.
- Yıldız, N. (2020). Uluslararası Kuruluşlar Açısından Kadının Güçlendirilmesine Bakış. *HAK- İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 9 (25), 224-245.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (ASPB) (2018). Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023. [<https://www.aile.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/kadinin-guclenmesi-strateji-belgesi-ve-eylem-planlari-2018-2023/>] (11.08.2021)